

HERDENKEN EN VIEREN

Het nationaal bewustzijn van een natie wordt gemarkeerd door gebeurtenissen die bepalend blijken te zijn voor verdere richting en verloop van haar geschiedenis. De Duitse inval op 10 mei 1940 en de daarop volgende vijf jaar durende bezetting is voor Nederland zo'n gebeurtenis. Volkomen onverwacht werden wij partij in een oorlog die tot een wereldoorlog zou uitgroeien. Het betekende ook dat in één klap de droom van gewapende neutraliteit uiteenspatte.

Vijfenzestig jaar geleden vond die aanval op ons land plaats. Zestig jaar geleden werden wij van het vreemde juk bevrijd dankzij de geallieerde inspanningen. Niet alleen Nederlands, maar ook Amerikaans, Brits, Canadees, Pools, Frans, Noors en ander bloed werd voor onze bevrijding vergoten. Wij herdenken de bevrijding bij onze Nationale Herdenking op 4 mei op de Dam in Amsterdam. Wij herdenken in Amsterdam niet alleen de talloze slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog die binnen en buiten Europa vielen. Wij herdenken er ook alle Nederlanders die na deze oorlog het slachtoffer van gewapende conflicten werden. De militairen die in Korea vochten, die onlangs in Irak werden ingezet en alle anderen die werden ingezet in de talrijke missies in uiteenlopende delen van de wereld daartussen. Op 5 mei vieren wij onze (destijds langverwachte) bevrijding.

Nederland is met deze constructie overigens uniek in Europa. Geen enkel Europees land kent twee opeenvolgende dagen van gedenken en herinnering, respectievelijk bezinning en viering. Daarom koos het Nationaal Comité 4 en 5 mei dit jaar voor het motto: 'Herdenken & Vieren'.

M. Maas en B. Hopman gingen al in 2000 in dit tijdschrift in op de betekenis van herdenken.¹ Met herdenken wordt uitdrukking gegeven aan gevoelens van verlies en rouw. Herdenken is ook respect en dankbaarheid betuigen. Het is het delen van verdriet en brengt daarmee voor sommigen troost. Het biedt ook steun aan het vormen van collectieve interpretatie. Een herdenking verbindt het persoonlijke met het collectieve, verbindt overlevenden en gevallen, slachtoffers en daders, verleden en toekomst. Zij citeren in hun bijdrage ook C. Verhoeven die zich de vraag stelt hoe wij herdenken moeten bezien als het een poging is om niet te vergeten, terwijl het vergeten ook een poging is om te overleven. Hij zegt:

'Als wij herdenken proberen wij iets te doen wat wij nooit kunnen volbrengen. Dat moet het wel zijn wat ons op zulke momenten altijd zo ontroert en ons een gevoel van machteloosheid bezorgt. Wij willen de troost en het verdriet, de vergetelheid en de herinnering, wij willen overleven, en tegelijk het absurde voor de geest houden. We moeten dus tegelijk stilstaan en verdergaan, en we moeten leven met de dood, we moeten berusten in waar we ons het meest tegen verzetten. Daarbij ook nog de moeilijke taak dat we moeten vertrouwen dat het één keer is gebeurd en niet weer, en dat het niet zinloos is geweest.'

4 en 5 Mei. Zij horen, aldus het genoemde Comité, bij elkaar als de nacht en de dag. Die nacht is dan de metafoor voor het geweld dat

1. M. Maas en B. Hopman, 'De betekenis van herdenken' in Militaire Spectator (169) (5) 2000, blz 265-274.

Nederland overviel, voor het verlies van vrijheid, voor al het leed en de talloze wonden die een bezetting en een bezetter, maar evenzeer de bevrijding met zich brachten. De 'dag' is het gloren en stralen van het licht dat na de bezetting mogelijk werd.

De vraag is wel of 'nacht' ten volle de lading dekt. Het herdenken op 4 mei is immers méér dan de herinnering aan onmacht, woede, frustratie, pijn en verdriet. Er zou minstens kunnen worden verwezen naar de vele sterren die, in de duisternis van de nacht, toen en nu fonkelen en stralen. En dat blijft zolang dit fonkelen en stralen wordt verstaan en overgedragen. Wij herdenken immers op 4 mei ook al diegenen die toen en later het hoogste goed gaven. De mensen die met hun leven betaalden voor hulp aan anderen, voor het opkomen voor de eigen mening, voor de verkondiging van het vrije woord en voor het afbreuk doen aan de bezetter. Hen die standvastig mens bleven waar onmenselijkheid dicteerde en regeerde. Zodoende zijn voor een deel van de sterren de namen bekend. Een tweede deel van die sterren is verbonden aan die naamloze mensen die bereid waren zich voor anderen of een ideaal op te offeren. Een derde deel van de sterren hoort bij mensen waarvan het lot of het graf tot op heden verborgen bleef. De meer dan 2800 oorlogsmonumenten en de vele begraafplaatsen getuigen van de duisternis die over Nederland neerdaalde, maar evenzeer – of misschien wel eerst en vooral – van moed, trouw, standvastigheid en volharding; van licht in de duisternis; tijdens en na de Tweede Wereldoorlog.

5 Mei is in de metafoor 'de dag'. De viering van de nacht die vervloog, van een nieuw

begin. Maar 5 mei is voor vele tienduizenden niet een echte feestdag en zal dat bij hun leven ook niet worden. De doden mogen slapen. Vele levenden dragen echter zichtbare en vooral onzichtbare wonden. Voor sommigen komt er nooit die echte nieuwe dag.

Weer anderen hebben hun bevrijding geheel anders ervaren. Delen van ons land waren immers al in 1944 onder het juk van de bezetter uit. Toen hier de Nederlandse vlag weer mocht wapperen, zuchtten tienduizenden landgenoten in Nederlands-Indië en daarbuiten onder een Japans bewind. Gezinnen waren uit elkaar gerukt; men leefde in kampen. Tienduizenden krijgsgevangenen probeerden te overleven in de hel van de Birma spoorweg en in de mijnen in Japan. Daar was het nog steeds oorlog. De capitulatie van Japan bracht ook niet de bevrijding zoals wij die mochten ervaren; velen werden met nieuw geweld geconfronteerd. Voor hen kwam de bevrijding op een ander moment in de tijd, in geheel andere omstandigheden en op een andere manier. Zodoende hebben wij wel een nationale feestdag, maar niet iedereen kan of wil hem vieren.

Daarbij stilstaand valt wederom op: vrijheid is een kostbaar goed, geen gegeven en niet vanzelfsprekend. Vrijheid wordt vaak pas gewaardeerd als ze verloren dreigt te gaan of verloren is. Laten wij daarom op 4 mei respect blijven betuigen aan elkaar, ons bezinnen op vrijheid en vooral de vele sterren blijven zien die ons in donkere tijden fonkelend en stralend bijstaan. Op 5 mei kunnen wij vieren dat wij in vrijheid leven. Laten wij hopen 4 en 5 mei nog vele jaren met respect en in vrijheid te mogen beleven.